

УДК 332.12

Лов'як С. С., старший науковий співробітник
відділу організації науково-дослідної роботи НАВС

Дотримання прав дитини в Україні: сучасний стан та міжнародний досвід

У статті проаналізовано стан дотримання та захисту прав дитини в Україні, а також містяться дослідження щодо законодавчого забезпечення прав дитини відповідно до міжнародних стандартів тощо. Визначено головні механізми захисту прав дітей на національному рівні.

Ключові слова: права дитини, порушення прав, запобігання, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, забезпечення інтересів.

В статье проанализировано состояние соблюдения и защиты прав ребенка в Украине, а также содержатся исследования по законодательному обеспечению прав ребенка в соответствии с международными стандартами и т.п. Определены главные механизмы защиты прав детей на национальном уровне.

Ключевые слова: права ребенка, нарушения прав, предотвращение, Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека, обеспечения интересов.

The article analyzes the observance and protection of children's rights in Ukraine, but also provides legislative support research on children's rights in accordance with international standards and so on. The Main mechanisms of protection of children's rights at the national level.

Keywords: children's rights, human rights, prevention, Ukraine Parliamentary Commissioner for Human Rights of interests.

Актуальність теми дослідження. Захист прав дитини є найважливішим завданням нашої держави. Зазначимо, що світові стандарти щодо дотримання прав дитини закріплено у декількох міжнародних документах, по-перше, Женевська декларація прав дитини, по-друге, в Загальній декларації прав дитини і по-третє, у Міжнародному пакті про громадські і політичні права. Як зазначено в даному пакті (п.1 ст.24) «Кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави».

Виклад основного матеріалу. Із запровадженням в Україні інституції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини проводиться щорічний моніторинг щодо дотримання прав дитини, якому приділяється значна увага. Аналізуючи спеціальну доповідь щодо «Стану дотримання та захисту прав дитини в Україні» [1], містить дослідження щодо законодавчого забезпечення прав дитини відповідно до міжнародних стандартів, стану дотримання прав дитини на життя та охорону здоров'я, на достатній життєвій рівень, освіту та працю, пропозиції щодо вдосконалення процедур національного і міжнародного усиновлення українських дітей позбавлених батьківського піклування тощо.

Зазначимо, що забезпечення прав дітей відповідає вимогам Конвенції ООН про права дитини, яка потребує консолідації зусиль як органів державної влади так і місцевого самоврядування. Варто звернути увагу, що потрібно запроваджувати єдину загальнодержавну програму виховання підростаючого покоління; впроваджувати систему організації дозвілля дітей, яка доступна кожній дитині; забезпечувати дитячі організації за державною програмою та порушувати відповідальність за порушення прав дітей.

В 2013 році виповнилося 22 роки з дня ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини, і полягає в тому, що увага приділяється саме забезпеченню інтересів дитини.

В статті 51 Конституції України зазначено, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою». В нашій державі сформовано вже органи як державної влади так і місцевого самоврядування, які повинні з'ясувати питання забезпечення прав дитини та запобігати негативним явищам, які виникають у дитячому середовищі.

Зауважимо, що в нашій державі створено мережу спеціальних формувань, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: служби соціальної підтримки сім'ї, школа волонтерів, студентські соціальні служби, однак наявність таких служб, які покликані забезпечувати права дитини в деяких випадках залишаються не захищеними, це сталося внаслідок недостатньої визначеності сфер компетенції цих служб, які дублюють свої функції, «непрозорість» послуг, а також низький рівень відповідальності даних осіб.

Вважаємо, що місцевому управлінні праці та соціального захисту повинно змінитися відношення до дітей, щоб вони мали можливість отримувати інформацію, а також реальну допомогу тощо. Зазначимо, що Міністерство юстиції України здійснює важливу функцію у сфері захисту прав і свобод дітей.

Україна виконує державну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, зокрема, Міністерство юстиції України готує рекомендації щодо приведення нашого законодавства до *acquis communautaire*^{*} та на цій підставі розробляє нормативно-правові акти, які застосовують для підготовки змін до українського законодавства щодо прав дітей.

Аналізуючи викладене, зазначимо, що важливу функцію у боротьбі з порушеними правам дітей наділено Міністерство внутрішніх справ України; Департамент кримінальної міліції у справах дітей здійснює заходи із запобіганням правопорушень серед неповнолітніх; Департамент боротьби з кіберзлочинністю та з торгівлею людьми здійснює діяльність у протидії торгівлі людьми, використання дітей у проституції тощо. Основним завданням є забезпечення заходів щодо запобігання дитячій безпритульності та правопорушенням, які вчиняються дітьми.

Звернемо увагу, що у загальнодержавній програмі «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року [2], Верховна Рада України зазначила конкретні завдання для всіх державних органів; зокрема органи місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування відіграють значну роль у реалізації завдань даної програми тощо.

Наголосимо, що саме норми Конвенції ООН про права дитини є головною складовою нашого законодавства, але через недосконалість державного механізму виникають проблеми з їх реалізацією. Отож, зазначимо, що Міжнародний дитячий надзвичайний фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) надає країнам допомоги щодо покращення умов життя дітей. Цей дитячий фонд — організація ООН, приділяється тільки дітям і працює для захисту та розвитку дітей тощо.

Звертаємо увагу, що головним досягненням у розумінні нових принципів щодо стану дітей у нашому суспільстві є проголошення Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. Конвенції про права дитини, яка є правовою основою для забезпечення благополуччя дітей. Країни, які ратифікували дану Конвенцію, взяли зобов'язання застосовувати ті норми, які приводять у відповідність з положеннями свого законодавства, судовою та адміністративною практикою, які в свою чергу

^{*} В дослівному перекладі з французької — «надбання Співтовариства». Цей термін відображає особливості правової природи Європейського Союзу.

створили систему державних органів для захисту прав дітей.

Крім цього маємо відмітити, що у Конституції України гарантовані права дітей: ст. 24 — рівність прав дітей, ст. 52 — охорона дитинства, ст. 51 — заборона насильства на дитиною та її експлуатація, ст. 52 — захист і допомога держави дитині, позбавленій сімейного оточення тощо.

Зауважимо, що в законодавстві відсутня низка законодавчого врегулювання щодо прав дітей, які закріплені у міжнародному стандартах: це право дітей-біженців, право на захист від вживання наркотиків і психотропних речовин, посягання на їх честь та гідність тощо. Отож, перед нашою країною, в першу чергу, стоїть завдання належного виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань, які виробили надійний механізм захисту прав дітей у своєму праві з урахуванням досвіду інших держав. Також хочемо звернути увагу, що майже всі країни, які об'єднані в європейську спільноту реформували систему захисту прав дітей. Зазначимо, що запроваджено інститут Омбудсмана з прав дітей при Президентові України; до основних причин відносимо, по-перше, піклування про дітей через фізичну та соціальну незрілість; по-друге, належний правовий захист як до народження так і після тощо.

Наше законодавство запровадило необхідні заходи щодо захисту дітей, це заходи передбачені нормами адміністративного, сімейного та кримінального законодавства, але як свідчить практичні застосування законодавства, то вони діють неефективно і це зумовлює необхідність залучати міжнародний досвід у сфері захисту управ дітей.

Як зазначає Левицький О.О., Україна перебуває в перехідному періоді, для якого характерна дестабілізація усіх сторін життя: зниження життєвого рівня населення, збільшення розриву між потребами та можливостями і, як наслідок, зростання злочинності. Як завжди об'єктом насильства стають найслабші не захищені суспільством категорії громадян [3]. В свою чергу Лактіонова Г. М., навпаки стверджує, що це обумовлено рухом українського суспільства й відповідно суспільної думки до громадянського, відкритого, європейського суспільства, що передбачає зацікавленість усієї спільноти пекучими, злободенними питаннями, і другою причиною вона зазначає - сучасне становище дітей в Україні [4].

Практика держав виробила різноманітні механізми захисту прав дітей на національному рівні, виходячи з особливостей їх історичного, політичного, культурного, правового розвитку. Зокрема це комісія з прав людини, спеціалізовані установи та омбудсман. За іншою класифікацією це національні консультативні комітети, національні антидискримінаційні комісії, омбудсмани і категорія під назвою *defensor del pueblo*.

Отож, вагомий внесок України є створення інституту Омбудсмана з прав дитини. Але треба наголосити на тому, що створений він був Указом Президента України №811/2011, а не Парламентом (Верховною Радою України). Дана модель Омбудсмана наявна у світовій практиці, але вона не відповідає вимогам як Комітету ООН з прав дитини [5, с.30].

Таким чином, оскільки Україна відповідно до міжнародних договорів в галузі прав дитини прийняла на себе зобов'язання виконувати міжнародні стандарти прав дитини в процесі створення, застосування і реалізації норм національного права, вона має повністю їх виконувати. Відповідно до цього законодавство має бути детально вивчено і відредаговано згідно із міжнародними стандартами і Паризькими принципами щодо статусу національних правозахисних установ, а саме потрібно зробити Інститут Уповноваженого з прав дитини дійсно незалежним, використавши модель створення його при Парламенті (Верховній Раді України), прийнявши відповідний закон. Необхідно додати

до повноважень Омбудсмана: проведення моніторингу державних і недержавних організацій, що працюють в інтересах дітей; здійснити перевірку вже існуючих та тих, законів, що приймаються і стосуються прав і свобод дитини з метою усунення колізій; розширити сферу співпраці із громадськими організаціями, направленими на розвиток і захист дітей; а особливо зробити акцент на поширенні інформації про права і обов'язки дітей; максимально збільшити кількість заходів щодо соціального розвитку дитини у навчальних закладах та щодо співпраці із їх батьками; забезпечити можливість звернення до Конституційного Суду з клопотаннями про розгляд цивільних скарг, про визнання закону неконституційним, про перевірку правомірності затримки громадян та навіть ініціювати прийняття закону, який стосується захисту дітей. Використовувати сучасні інформаційні засоби, наприклад, соціальну рекламу для виховання дітей та розвитку у них морально-етичних цінностей. Тобто діяльність Омбудсмана має полягати як у захисті, так і в заохоченні прав дітей, бути демократичною та активною.

Як відзначив Богдан Крикливенко, Український Омбудсман активно використовує надані йому повноваження – лише протягом 2012-2013 рр. органам державної влади внесено майже півсотні найвищих актів реагування Уповноваженого – подань, саме з питань забезпечення соціально-економічних прав людини, значна частина яких стосувалася пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства. Стосувалися ці пропозиції, зокрема, вдосконалення соціального захисту осіб з інвалідністю, багатодітних родин, осіб похилого віку, тобто тієї категорії громадян, які найбільше потерпають від бідності [6].

Аналіз ситуації щодо дотримання прав людини в Україні свідчить про низку серйозних проблем, що існують у нашій державі. Після проведення громадських обговорень було визначено п'ять пріоритетних напрямів роботи, за якими існує потреба особливого реагування Омбудсмана, а саме:

- запобігання катуванням і жорсткому поводженню.
- дотримання соціально-економічних та гуманітарних прав.
- дотримання прав дитини, недискримінація та гендерна рівність.
- дотримання прав у галузі інформаційного права та захисту персональних даних.
- дотримання виборчих прав громадян. З метою утвердження інституту Уповноваженого на міжнародній арені упродовж року проведено близько ста зустрічей із міжнародними партнерами.

Питання співробітництва закріплено відповідними угодами з Омбудсменом Республіки Молдова, Представництвом Дитячого фонду ООН в Україні, Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, Координатором проектів ОБСЄ в Україні, Міжнародною організацією з міграції та Міжнародною організацією праці. Особливої уваги заслуговує перший крок у регіональному позиціонуванні офісу Омбудсмана України та проведенні зустрічі Омбудсменів країн СНД у Києві [7].

Новим викликом для України стало поширення таких явищ, як торгівля дітьми, залучення їх до проституції та порнографії. Статтями 34 та 35 Конвенції ООН про права дитини встановлені зобов'язання для країн-учасниць щодо захисту дітей від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального насильства, від викрадень, торгівлі ними чи їх контрабанди з будь-якою метою і в будь-якій формі.

Верховною Радою України прийнято Закон України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту “ на заміну Закону України “Про біженців “. Новий Закон значно розширив коло осіб, яким надається захист в Україні,

забезпечивши законодавче врегулювання проблеми додаткового та тимчасового захисту осіб, які не підпадають під ознаки біженця, але також потребують захисту. До переваг цього Закону можна віднести поліпшення захисту неповнолітніх дітей-біженців, встановлення єдиної довідки про звернення за захистом в Україні та положення [8].

Кабінету Міністрів України затверджено План заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 р. Це перший комплексний документ в Україні, який спрямований на серйозну роботу державних органів з біженцями та яким передбачено заходи, що стосуються безпосередньо дітей без супроводу дорослих. Зазначений План передбачає низку заходів, спрямованих на належне забезпечення прав дітей-біженців, зокрема, підготовку фахівців для роботи з дітьми зазначеної категорії, розробку методичних рекомендацій та посібників щодо особливостей організації навчання у дошкільних та загальноосвітніх закладах, повернення дітей-біженців і дітей, розлучених з сім'єю, в їхні сім'ї, утворення пунктів тимчасового розміщення дітей-біженців, дітей, розлучених з сім'єю, тощо. Уповноважений з прав людини висловлює сподівання на те, що держава забезпечить належне фінансування та організацію виконання передбачених у ньому заходів [9].

Завдяки співпраці Уповноваженого Президента України з прав дитини з департаментом прав дитини Ради Європи та українським офісом Ради Європи в Україні реалізується дворічний проект РЄ «Зміцнення та захист прав дитини». Проект спрямований на формування в Україні правосуддя, дружнього до дитини, реалізацію заходів проти будь-яких форм насильства над дітьми, реалізацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [10].

Можна зробити **висновок**, що наше законодавство запровадило необхідні заходи щодо захисту дітей, ці заходи передбачені нормами адміністративного, сімейного та кримінального законодавства. Таким чином Україна відповідно до міжнародних договорів в галузі прав дитини прийняла на себе зобов'язання виконувати міжнародні стандарти прав дитини в процесі створення, застосування і реалізації норм національного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні». До 20-річчя ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини. К.: 2010. – 228 С.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання у 2012 році Загальнодержавної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини “ на період до 2016 року» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/329-2012-%D1%80>
3. Левицький О.О. Правова охорона материнства і дитинства згідно законодавства України та країн ЄС. /Навчальний посібник/. - Івано-Франківськ: Видавництво теологічної академії, 2008 - 108 с
4. Лактіонова Г.М. Права дитини: від витоків до сьогодення. Збірник текстів, методичних та інформаційних матеріалів: Либідь. - К., 2002. - С. 10.
5. Национальное учреждение по правам человека: Руководство по созданию и укреплению национальных учреждений, занимающихся поощрением и защитой прав человека /Серия публикаций по вопросам профессиональной подготовки №4. – Нью-Йорк – Женева: ООН, 1995. – С.29-33.
6. Завершився 6 Пекінський форум з прав людини. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 2013 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2982:6-&catid=14:2010-12-07
7. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан дотримання прав і свобод людини та громадянина» – К., 2013. – 398 С.

8. Закон України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту" від 08.07.2011 № 3671-VI – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

9. Закон України «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року» від 22.08.2012 № 605-р – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/605-2012-%D1%80>

10. Уповноважений Президента з прав дитини сприятиме реалізації в Україні проекту Ради Європи щодо посилення захисту прав дітей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2013/9/2/96988.htm>

УДК 32.001 : 342.721

Вдовичин І. Я., д.пол.н., професор кафедри теорії держави і права Львівської комерційної академії

Перспективи застосування герменевтичного підходу для дослідження української політико-правової думки першої половини ХХ століття

Проаналізовано концептуальні підходи герменевтичного методу для дослідження української політико-правової думки першої половини ХХ століття. Визначено роль впливу, у відповідності до герменевтичного підходу, взаємозв'язку духовно-культурної традиції, інституційних та процесуальних інструментів на формування державно-правової системи. Розкрито значення історичної складової людського буття для ефективного реформування інститутів держави і права.

Ключові слова: герменевтика, українська політико-правова думка, держава, право, особа.

Проанализировано концептуальные подходы герменевтического метода для исследования украинской политико-правовой мысли первой половины ХХ столетия. к Определено роль влияния, в соответствии с герменевтическим подходом, взаимосвязи духовно-культурной традиции, институционных и процессуальных инструментов на формирование государственно-правовой системы. Раскрыто значение исторической составляющей человеческого бытия для эффективного реформирования институтов государства т права.

Ключевые слова: герменевтика, украинская политико-правовая мысль, государство, право, личность.

This article presents an analysis of conceptual approaches of hermeneutics method in the research of rightist Ukrainian political thought in the first half of the 20th century. It defines the role that the interconnection of spiritual-cultural tradition, institutional and procedural instruments play in formation of law system, according to hermeneutical approach. It also reveals the meaning of historical component of human existence for efficient reformation of state and law institutions.

Keywords: Hermeneutics, rightist Ukrainian political thought, state, law, individual.

Актуальність. Важливість вивчення української політико-правової думки обумовлюється радикальною постановкою її представника проблем, які не мають однозначного прочитання. Об'єктивне наукове дослідження вимагає постійного переосмислення як в контексті тогочасної історичної реальності, із застосуванням широкого спектру методів, так і завдань, що постають у процесі новітнього державотворення.

Аналіз останніх досліджень. Зрозуміло, що така важлива проблема не могла пройти поза увагою дослідників [6;7;8;9;13;14;15;19;20;21], і очевидно, що перелік праць можна суттєво збільшити. Та вони не у повній мірі розкривають постав-